

"המורים והתלמידים יגמגמו בלשונם"

כשאנו מתבוננים מקרוב על מצבנו עתה בארץ ורפיון כוחנו, נשא עינינו בהכרח אל העתיד ונחפוץ להאמין, כי דור נולד יהיה טוב וחזק ממנו והוא יצעד קדימה בדרך הרצויה לנו. ועל כן אין ספק, כי חנוך הילדים באופן מתאים למטרותיו הוא אחד מענפי עבודתנו היותר נכבדים. והנה בשנים האחרונות הצליחו כתבי-העתים לקבוע בלבנו האמונה, כי בתי הספר בא"י הם היותר מתאימים לחפצנו, בתתם לתלמידיהם חנוך עברי לאומי ביחד עם ידיעות כלליות מספיקות. אבל באמת אין הדבר כן. ישנם בא"י שני מיני בתי ספר: הללו שנוסדו על ידי אחינו המערביים עוד לפני התעוררות התנועה הלאומית, והללו שנוסדו אחרי כן (ביחוד, בהקולוניות) לרגלי התנועה הזאת. בראשונים שמים לב ביחוד להשכלה כללית ולשונות אירופיות, אבל בנוגע אל החנוך העברי, אינם עולים הרבה בערכם על בתי הספר ממין זה אשר באירופא, וחניכיהם שואפים על כן בהכרח, בעזבם את בית הספר, לצאת למרחב, אל העולם הגדול, ויוצאים את הארץ בכל עת שיוכלו. והאחרונים, והם המה המתפארים ביותר ברוחם הלאומי, רואים את הרוח הזה בדבור פה בלשון עברית ובלמוד כל המדעים גם כן בעברית. מרחוק כל זה יפה ונעים, אבל השומע באזניו, איך יגמגמו בלשונם המורים והתלמידים יחד, מחסרון מלים ומבטאים, הוא מרגיש מיד, כי "הדבור" הזה לא יוכל לעורר בלבו של המדבר או השומע רגש של כבוד ואהבה אל השפה המצומצמת, והשכל הרך של הילד (הלומד עם זה על הרוב גם צרפתי) ירגיש עוד ביתר עוז את הכבלים המלאכותיים אשר ישים עליו הדבור העברי. אבל יותר עוד מן הדבור מצד עצמו רע ומזיק למוד המדעים השונים בעברית, באין לנו עוד ספרי למוד טובים, לא רק למדעים כלליים, כי אם גם ללמודי היהדות, והמורים מתרגמים כל אלה בעצמם מספרי למוד בלשונות אירופיות ומלמדים לתלמידיהם מתוך כתבם. ממילא מובן, כי לא כל מורה מסוגל לתרגם ולהמציא מבטאים חדשים במקום שאינם, והמלאכה הכבדה המביאה את המורה גם לקצר ככל האפשר, ובאין לו יכולת לבאר כראוי את הענינים גם בעל פה – כי הביאור הזה בשעת הלמוד הוא גם כן בלשון עברית – יוצאים הילדים מבית הספר בידיעות צנומות ומקוטעות, וכל כרושם הרוחני הוא אוצר מלים עברי עם איזו קרעים מענינים שונים, עברים וכלליים, שלא נקלטו היטב במוחם.

מתוך 'אמת מארץ ישראל', מאמר שני (יפו, י"ח אב תרנ"ג). כל כתבי אחד העם בכרך אחד, תש"ז, עמ' לב-לג.